

Leder

Rejsen i litteraturen

Temaet for Lucius 3 er "Rejsen i litteraturen". Mennesker har altid rejst, for græsset er altid grønnere på den anden side af åen, og den menneskelige nysgerrighed er ustyrlig. Men hvad sker der, når man mødes med det fremmede, når man som et umælende æsel ikke forstår det fremmede kaudervælsk, og når man på ingen måde er i stand til at gøre sig forståelig på anden måde end at fremstamme "Una cerveza, por favor" eller "La cuenta, por favor"? Og hvad sker der, når man møder noget, som er så fremmed, at man nødvendigvis må tage afstand, og der alligevel er kontakt menneske til menneske? Litteratur har altid handlet om at rejse, hvis ikke en ydre rejse, så en indre. Emnet er vidtfavnende, hvilket de otte bidrag til dette nummer også vidner om. Vi følger Don Quixote og hans væbner Sancho Panza på deres færd over den castilianske højslette fuld af indbildte udfordringer, vestindienfarersken Fredrika Bremer, der i midten af 1800-tallet rejste gennem Nordamerika og Cuba og beskrev slavernes vilkår, og Karen Blixens forhold til og syn på "the natives" i Kenya. To af artiklerne beskriver meninger og tanker om rejsen i litteraturen generelt, og vi får en interessant gengivelse af sørejserne i Carsten Jensens *Vi de druknede*. Vi følger den spanske forfatter Sergio del Molino på hans rejse gennem "Det tomme Spanien", og endelig indgår også et uddrag af den svenske forfatterinde Anne-Marie Berglunds bog *Breven till Mamma*, hvor forfatterinden rastløs og alene skriver til sin mor fra et ophold i et lummervarmt Nice.

I disse coronatider, hvor rejsemulighederne er så begrænsede, får rejsetemaet måske også en ekstra dimension for alle os, der hidtil har været så forvænt med at kunne færdes næsten, hvor det lyster os. Netop i disse begrænsede tider kan det, håber vi, være inspirerende at slå følge med forskellige forfattere på deres rejser og forestille sig, hvordan deres rejser forløb.

Tak til María Teresa Gallego Martínez, René Vázquez Díaz, Jørgen Stormgaard, Tove Mengel Harder, Anne-Marie Berglund, Lise Lotte Frederiksen og Ole Skov Thomassen for deres bidrag til temaet. Også tak til Cecilia Banfi for illustrationen til temaet.

Næste nummers tema vil være "Buenos Aires i litteraturen".

Redaktionen

Lucius' redaktion: Forlaget Apuleius' Æsels redaktion: Viveca Tallgren og Sten Jacobsen.
Skribenter: María Teresa Gallego Martínez, René Vázquez Díaz, Jørgen Stormgaard, Tove Mengel Harder, Anne-Marie Berglund, Lise Lotte Frederiksen og Ole Skov Thomassen og Viveca Tallgren.

Forsidelogo: Jorge Nigro.

Tegningen på side 4: Cecilia Banfi.

Omslag: Tine Larsen.

Tryk: Books on Demand GmbH, Norderstedt, Tyskland

ISSN: 2596-9269

ISBN: 978-87-93578-26-5

Pris: 80 kr.

Dette nummers tema: Rejsen i litteraturen

Forlaget Apuleius' Æsels kontaktoplysninger:

Adresse: Henrik Steffens Vej 4, 1. tv. 1866, Frederiksberg C.

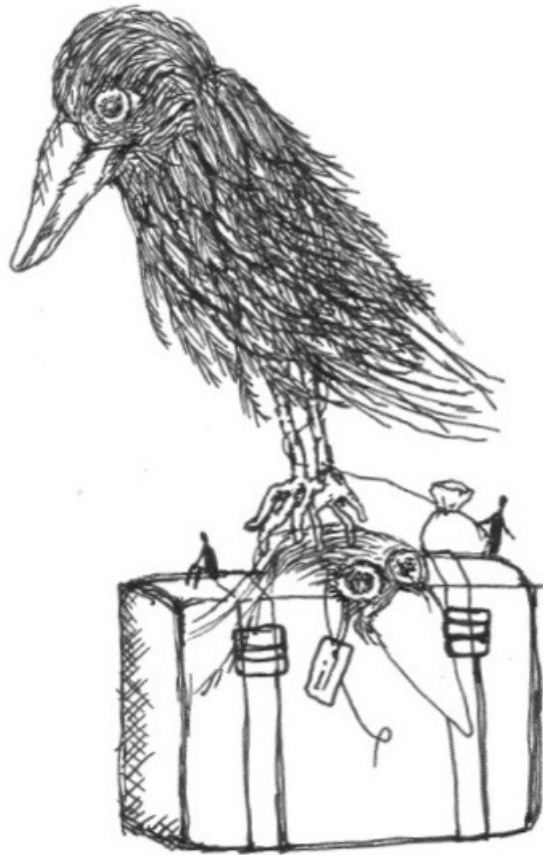
Hjemmeside: apuleius.dk.

e-mailadresse: mail@apuleius.dk.

Tlf.: 35350358.

Indholdsfortegnelse

Leder	1
Om Don Quixotes rejser	5
”Vestindienfarersken” Fredrika Bremer	10
Ud ad Danmark	14
Carsten Jensens <i>Vi, de druknede</i>	19
Rejsen i litteraturen.....	24
Mine rejser i litteraturen	29
En rejse gennem det tomme Spanien.....	34
Uddrag fra <i>Breven till Mamma</i> af Anne-Marie Berglund.....	38

Om Don Quixotes rejser

Af María Teresa Gallego Martínez

Introduktion

Folk tager ud at rejse for at glemme dagligdagens slid og slæb, og når de forlader deres hjem, lader de alt stå til og rejser for at opleve noget nyt. Det er dét Alonso Quijano gør, når han er forvandlet til don Quixote: han prøver med sine udrejser med få midler at forny den monotone tilværelse som lavadelsmand¹. Hans rejser er fulde af humor og ironi; de er både underholdende og er samtidig en vej til menneskets indre. Don Quixote og Sancho Panza og de mange personer, som dukker op undervejs, repræsenterer alle mennesket. Landskabet, vejene, landsbyerne og byerne spiller en mindre afgørende rolle i værket, men de er en del af hovedpersonernes omgivelse. Men selvom Cervantes ikke giver en detaljeret beskrivelse af dem, lever de videre hos læserne, der husker varmen på den castilianske højslette, egetræernes skygge og det mørke landskab om natten. En stor forfatter er i stand til at gengive følelser med få ord; hans sparsomme beskrivelser kan sammenlignes med den luft man indånder i Velázquez' maleri *Spinderskerne* (man ser den ikke, men den er der). Der er andre landskaber i værket: det er dem, som don Quixote opdager i sit sind: vidunderlige steder, kampe, slotte ..., som læseren accepterer, ikke som realitet, men som betagende billeder.

ESQUIVIAS

Før vi påbegynder don Quixotes rejser, vil vi gøre et ophold i byen Esquivias, selvom den ikke bliver nævnt i værket. Kun få kilometer fra Madrid ligger den med sine hvide huse og sin store kirke i lighed med så mange andre små byer i La Mancha, en region der er en del af den castilianske højslette. Men dette sted har noget andet at byde på. I byens oprindelige kirke, der lå på det samme sted som den aktuelle, blev Cervantes gift med Catalina de Salazar i 1585. Hun var datter af en velhavende enke og tyve år yngre end sin mand. I hendes hus, som stadig eksisterer og betager den besøgende, boede hun en tid som nygift. Jeg tænker, at Cervantes fik ro til at skrive på dette sted ("*Det, don Quixote var mest glad for, var den vidunderlige*

¹ På spansk betyder don Quixotes titel *hidalgo* en adelsmand af lavere stand, dvs. en lavadelsmand. Han vil slås til ridder for at stige i graderne.

stilhed i hele huset, der mindede om et karteuserkloster", står der i kap. XVIII, 2. del, hvor forfatteren henviser til et hus, som kunne have været dette). Fra Esquivias flyttede forfatteren til Sevilla for med sin kones penge at gøre forretninger, der altid mislykkedes. Han vendte fra tid til anden tilbage til byen, og den blev hans base for besøgene til Madrid eller Toledo og på hans rejser til og fra Andalusien. På rejserne lærte han vejene og kroerne at kende og mange af de personer, som optræder i don Quixote. Endelig har han efter al sandsynlighed ladet sig inspirere til sin hovedperson af sin kones bedstefars onkel, Alonso Quijano de Salazar, der af stedets beboere huskes som en bizar mand, der elskede ridderromaner.

Rejsen

Don Quijote og Sancho Panza rejser fra det centrale Spanien til Barcelona, og de vender tilbage til "*et sted i La Mancha, hvis navn jeg ikke husker*" hvorfra de drog af sted ². Afstanden derfra er på cirka sekshundrede halvtreds kilometer og det samme tilbage. Mange små byer i La Mancha foregiver at være dette ukendte sted, hvor rejsen påbegyndes, men ingen har kunnet bevise det. Historien om don Quixote fortælles i tre udrejser. Den første varer tre dage, den anden to måneder, den tredje fire. De to første udgør værkets første del, der udkom i 1605. Den tredje beskrives i anden del, der udkom i 1615.

Cervantes påbegynder don Quixote med idéen om at gøre grin med ridderromanerne og at erobre sine læsere med humor, men værket forvandles snart til et univers, hvor der optræder mennesker fra alle klasser og forhold. Den lavadelsmand, Cervantes beskriver, foregiver allerede på første side at forvandles til en omvandrende ridder, magen til dem han har læst om dag og nat ³. Hans første udrejse er ikke en lang rejse, han søger ikke efter eventyr, men forbereder sig på dem. Han når kun til Slottet (en kro), hvor den adelige ejer (en kroejner) slår ham til ridder omgivet af prinsesser (prostituerede og tjenestepiger) og andre adelige (æsel drivere). Han vender tilbage til sit hjemsted i La Mancha tre dage efter. Han vender ikke tilbage med sin gode vilje, en af hans naboer finder ham såret på vejen og bringer ham hjem liggende på hesten Rocinante. Da han truede nogle handelsmænd med sin lanse og anmodede dem om at lovprise Dulcinea og hendes tjenestefolk, blev han gennembanket af dem. Dette er hans første nederlag i jagten på den ønskede sejr.

² Den spanske forfatter Azorín har skrevet bogen *Ruta de don Quijote* (Don Quixotes rute).

³ En anbefalet bog er *Amadís de Gaula* af Rodríguez de Montalvo. Det er en af de mest berømte ridderromaner, som Karl V også kunne lide.

Don Quixotes anden rejse forløber som den første kun i La Mancha. Han er ledsaget af en væbner (en lokal bonde). De to tager af sted på deres respektive ridedyr. Nogle gange rider de ind i skoven i Sierra Morena (en bjergkæde der skiller Castilien fra Andalusien), andre gange rider de på en slette hen ad Kongevejene (kommunikationsruter der forbandt de vigtigste byer og steder i Spanien på Cervantes' tid). På dem oplever de eventyr og ulykker især. Først eventyret med vindmøllerne, der er det mest berømte. Det er et betagende bakket landskab, der strækker sig omkring Puerto Lápice, hvor de fleste eventyr finder sted, og det er især interessant at nærme sig byen Campo de Criptana, i hvis smedjer man kan købe jernfigurer af de to hovedpersoner. Hver gang de støder på rejsende, ser don Quixote for sig nogen helt andre end dem, de er: han angriber nogle munke, fordi han mener, at de er ved at bortføre nogle fornemme damer, der kører i en vogn, han angriber nogle præster, der bærer på et lig, han stjæler en skål af en barber, som han forestiller sig er den berømte Mambrinos hjelm, og som han fra dette øjeblik bærer på hovedet ⁴, han giver sig til at kæmpe mod en flok får og væddere, der af ham forvandles til store hæere... Og han indleder også dialogerne med Sancho, der begynder med sætningen "*Sancho min ven, du må vide...*" (Kap. VII, 1. del) og som præger værket med ridderens idealisme og væbnerens pragmatisme. Han begynder også at holde sine store taler og indleder med den om "den gyldne tidsalder", som han holder for nogle forbløffede gedehyrder (... og dem der levede den gang, var uvidende om ordene din og min". Kap. XI, 1. del), han bruger sin retfærdighedssans og frigiver nogle fanger, der var dømt til galejerne ("*...det forekommer mig hårdt at gøre dem til slaver, som Gud og naturen gjorde frie*". Kap. XXII, 1. del) og gør ophold på kroerne. Læserne begejstres af de hændelser, han her beskriver (Kap. XV – XVII og kap. XXXII-XLVII, 1. del). Det er en vidunderlig handlingsmættet og næsten filmisk beretning, fyldt med humor og liv, som får os til at græde af latter over personerne. I slutningen af første del smider sjakformændene af det Hellige Broderskab, der holdt øje med sikkerheden på vejene, don Quixote i et bur, da han er på vej hjem til sin landsby (vejen tilbage til det, som man virkelig er, i modsætning til drømmene om det, man ønsker at være), men under en hvilepause oplever han endnu et vanvittigt eventyr: han angriber pønitenterne i en procession og forveksler den pige, som de bærer i en bærestol, med en kvinde, som han skal frigive. Surrealismen når her sit højdepunkt, det er næsten som om Dali var på spil. Endelig er der Cervantes' referencer til byen Toledo i første del af don Quixote. Han omtaler Alcana (et jødisk

⁴ Hjelmen var en del af rustningen. Don Quixote blander barberens skål sammen med den berømte Mambrinos hjelm.

kvarter) og klostergangen i Katedralen. At gå i forfatterens fodspor på Toledos skrånende gader hen til Plaza de Zocodover er en vidunderlig oplevelse.

I de syv første kapitler i værkets anden del er den adelige hjemme hos sig selv; han forbereder i sit stille sind en ny udgang, mens hans familie og naboer prøver at forhindre ham i det. I kapitel otte er han igen på rejse med sin væbner. Nu vil han begive sig til Zaragoza, hvor der skal afholdes en ridderturnering (byen ligger ca. 450 km væk). Han standser først i byen El Toboso, hans elskedes hjemegn, for at "*få en velsignelse af den mageløse Dulzinea*" (Cap. VIII, 2. del). I denne by ligger kirken med den mytiske sætning ("*vi har fundet kirken, Sancho* Cap. IX, 2. del), et traditionelt landhus fra den tid, som man kan besøge, og et dejligt museum, hvor der er cirka trehundrede udgaver af don Quixote på forskellige sprog doneret af berømte besøgende. I en af dem står Goethes sætning: "Jeg måtte tænke meget for at finde noget, som vi tyskere kunne have gjort bedre". Fra dette øjeblik færdes don Quixote og Sancho på el Camino Real (den kongelige vej), hvor de oplever forskellige eventyr (eventyret med løverne i kapitel XVII er meget morsomt). Don Quixote etablerer venskab med den såkaldte *Ridder af den grønne kappe*, som inviterer ham hjem til den smukke by Villanueva de los Infantes. Derfra fortsætter han sin rejse og sine eventyr; han deltager i den rige landmand Camachos bryllup og kommer til Montesinos Hule, hvor han får en vision og ser de fornemste omvandrende riddere (at træde ind i den og sidde med flagermusene flyvende oven over en, får en til at blive ét med heltens hallucinationer). Da de nærmer sig Zaragoza, forlader de den castilianske højslette og rider ind i Ebrodalen, der strækker sig fra Vest- til Nordøstspanien. Ved Ebroflodens bred møder de nogle hertuger med deres følge. De inviterer ridderen og hans væbner til deres palads. Der sker mange forskellige hændelser, som alle er præget af en uovertruffen tragikomisk stemning (Kap. XXX – XXXVII). Byerne i Pedrolaegnen med hertugpaladset og Alcalá del Ebro, som inspirerede Cervantes, har bevaret deres særpræg fra det 17. århundrede. Hverken kultur- eller masseturismen har formået at forandre dem. Deres teglstenskirker står der stadig, deres små landhuse, hvis indgange er dækket af tæpper for at hindre støvet og varmen i at trænge ind, og deres aragonske indbyggere, der er ligeså tilknappede som hertugernes præst... Da don Quixote forlader det mægtige, aristokratiske hof, udbryder han: "*friheden, Sancho, er en af de mest værdifulde gaver, som himlen skænkede menneskerne*", (Kap. LVIII, 2. del). Derfra fortsætter de til Barcelona. Middelhavsbyen forbløffer og forundrer dem med dens hav, dens strande og dens åbne mennesker, næsten som i vor egen tid. Men i "hjemstedet for høflighed", som don Quixote kalder det, (Kap. LXXII, 2. del) venter nederlaget. Ridderen af den Hvide Måne, en fiktiv vandrende ridder, udfordrer og besejrer ham i en middelalderlig dyst, og don Quixote ser sig nødsaget til at opfylde sit løfte og vende hjem igen.

Nu er der kun hjemrejsen tilbage. Den går ret hurtigt, selvom der også venter et par eventyr. De vender tilbage hvor de kom fra. De gør ophold for sidste gang på en kro. På væggene er der tegnet nogle mytologiske helte, og Sancho siger til don Quixote: *"Jeg vil vædde på, at om kort tid vil der hverken være den knejpe, kro, herberg eller barberstue, hvor der ikke er malet noget fra historien om vores bedrifter"*, (Kap. LXXI, 2. del). Var det forfatterpral eller humor? Under alle omstændigheder gik spådommen i opfyldelse. Knap var de kommet til landsbyen, før don Quixote blev syg, og lidt efter lidt overgiver han sig til sit autentiske jeg, adelsmanden Alonso Quijano den gode. *"Han ringeagtede hele verden, og han beviste, at han døde forstandig og levede i galskab"*, skriver Cervantes på den gravskrift, han tilegner ham og slutter værket som han begyndte det med en bekræftelse om, at det er skrevet for *"at få mennesker til at afsky ridderromanernes fingerede og vanvittige historier"*, (Kap. LXXIV, 2. del)

Oversat fra spansk af Viveca Tallgren

María Teresa Gallego Martínez (f. 1946) er forfatter og cand.mag. Hun er bosat i Barcelona og har bl.a. skrevet en bog om Don Quixote.

”Vestindienfarersken” Fredrika Bremer

Af René Vázquez Díaz

”Det amerikanske dilemma” kaldte Gunnar Myrdal de sortes dehumanisering i USA, som kontrast til det officielle Amerikas ideal om frihed, lighed og retfærdighed. De hvides racistiske menneskesyn overlevede slaveriets afskaffelse. Men længe før Myrdals dybdeborende bog var der en kvindelig svensk rejsende, Fredrika Bremer (1801 – 1865), der skildrede slaveriets racistiske grundvolde og dagligdags udtryk så realistisk og mangesidigt, at man følte man var der og så, det hun så. Der findes forfattere, hvis rejser giver anledning til klassiske værker, der bidrager til at forandre menneskers opfattelse af virkeligheden. Fredrika Bremer er en af dem. Hendes bog *Hemmen i den nya världen, en dagbok i bref, skrifna under tvenne års resor i Norra Amerika och Cuba* (Hjemmene i den nye verden, en dagbog i breve, skrevet under to års rejser i Nordamerika og Cuba) er en storartet skildring af De Forenede Stater i en tid, hvor det vilde vesten blev erobret, jernbanen blev udviklet, nye industrier blev anlagt, og slaveriet styrede landet mod en borgerkrig. Der møder hun vigtige forfattere som R. W. Emerson, Longfellow og Harriet Beecher Stowe. Hun rejser også til Cuba, og hendes brev derfra til ”Hendes Majestæt Enkedronning Caroline Amalie af Danmark” indeholder en klarsynet rapport (som vi vil se længere fremme) af den politiske situation på Cuba og øens relationer til Spanien og USA.

Da Fredrika ankommer til New York i oktober 1849, er hun en celebritet på grund af sine romaner, og hun besøger sindssygeanstalter, kirker, kvindeanstalter, fængsler, kvækere, slumkvarterer og Det Hvide Hus. Hun rejser rundt i Nordamerika og skriver til sin syge søster i Stockholm. Hun møder Amerikas vigtigste politikere, hun sidder i Senatet og følger med i den hidsige debat om slaveriet. Den ensomme, spinkle dame kører i diligence til prærien, hun møder indianere og bliver inviteret til at spise deres mad. Hun sejler med hjuldamperskib over søer og langs med floder fra Minnesota i nord til New Orleans i syd, hvor hun indgående studerer slavespørgsmålet. Inden rejsen havde hun læst Alexis de Toquevilles ”De la Démocratie en Amérique” (Om demokratiet i Amerika). Hendes iagttagelser stemmer overens med franskmændens profetiske syn på sorte og hvide: ”Begge raser er bundet til hinanden uden dog at blande sig med hinanden: det er ligeså svært for dem at skilles helt som at forenes.” Slaveriet, mener hun, fører til moralsk forfald og almen brutalisering. Det menneskesyn, som den baserer sig på, fører til fordummelse og er ødelæggende for de sortes integritet og liv, men også for de hvide: ”Slaveriinstitutionen nedværdiger de hvide endnu mere end de sorte og virker skadelig på deres udvikling, på deres retskaffenhed og deres dømmekraft.”

Hun vil studere den amerikanske kvindes forhold på alle fronter, hun vil "se mennesket i den nye verden", men hun tilføjer: "Jeg rejser ikke blot for at se hende, men også for at se det nye menneske i mig".

Det var dog de sorte kvinder, der led mest. Hun var rystet over deres børns skæbne. En slavekvindes børn kunne både sælges væk og lejes ud: "Det er kvindens", skrev hun, "det er moderens ret, som slaveriet krænker allermest. Hvis kvindens, hvis moderens hjerte ville hæve sig varmt og stærkt af moderens blod – jeg er overbevist om, at den åndelige grund da ville rejse sig og til sidst – vælte slaveriet."

Fredrika ser, hvordan racistiske hvide børn opdrages til at blive hensynsløse despoter, og hun konstaterer: "Lige fra barndommen forfalskes ungdommens naturlige retskaffenhed og rene blik." Og de hvide kvinders mangel på solidaritet og forståelse for de sortes lidelser fylder hende med vrede: "Fruentimmerne på hvis moralske retsfølelse og medfødte sans for det sande og gode, som jeg har troet og håbet så meget – Fruentimmerne volder mig sorg over deres startblindhed i dette emne." Til en amerikansk ven skriver hun, at hun har "many and dreadful things to tell about Slavery", og det gør hun med eftertryk.

På et slavemarked i New Orleans ser hun "en høj, nydelig mulatpige med et smukt, men sørgmodigt udseende, og med en udmærket beskeden, ædel karakter." (I sådanne vendinger beskrev man dengang ikke ustraffet en slave, for de blev ikke betragtet som mennesker. Men Fredrika bruger de fineste udtryk i sin beskrivelse af de sorte.) Pigen bærer et spædbarn i sine arme, og Bremers beskrivelse af salgsmetoden er en anklage af særlig grov karakter. Hun skriver, at disse fine sorte mennesker blev solgt "som ublu dyr" og afslutter skrivelsen som følger: "Ingen prædiken, ingen antislavery-tale kunne tale så kraftigt imod slaveri-institutionen som denne slave-auktion!"

Slaveriet var for Fredrika uforeneligt med de grundlæggende menneskerettigheder. I dag ville vi sige, at hun ikke tøvede med at tage stilling til alles ligeværd, og hun udpegede slaveriet som værende direkte racistisk: "Atter og altid denne uretfærdighed mod mennesker, hvis eneste skyld er en mørkfarvet hud!"

Og hun tager videre til Cuba. Alene. I Havana skulle hun møde lykkejægere og slavehandlere, stærke kvinder og slaver på flugt. Ingen anden forfatter har givet en så mangesidet beskrivelsen af slaveriets påvirkning af samfundet og individet i midten af 1800-tallet.

Men hvorfor rejser hun til Cuba?

Efter to års rejser i USA føler hun sig træt og "for tidligt forældet". Hun synes, at klimaet er omskifteligt og anstrengende. Maden er "varm og hidsig". Hun lider af maveproblemer og migræne, og føler sig kropsigt elendig. I maj 1850 skriver hun: "Min sygelighed den forgangne vinter har lammet mit liv her et kvart år, under

hvilket jeg kun har levet halvt, ofte kun lidt". I New Orleans møder hun en fornem overklassedame, Octavie Le Vert, hvis far er forhenværende guvernør i Florida. Hun har ofte været på Cuba og fortæller fantastiske ting om "Antillernes dronning". Octavie vil rejse med Fredrika. De skulle indlogere sig på hotel St Charles, mens de ventede på skibet, der skulle sejle dem hjem til Havana. Men før de indlogerer sig... "Stod Hotel St Charles i brand", skriver Fredrika. "I løbet af mindre end tre timer var den farverige bygning blevet til aske". Efter denne dramatiske hændelse, vil Octavie se tiden an med rejsen til Cuba. Men Fredrika skriver: "Jeg sørger ikke over St Charles. Det var et dyrt, usympatisk prægtigt hotel, der fortjente sin død".

Hun rejser til Havana. Alene. Uden at kunne spansk eller kende nogen der. Hun havde i sinde at blive fjorten dage, men kom til at blive i tretten uger. Hun besøger katedralen, men konstaterer at religionen er død på Cuba. Præsterne velsigner slaveinstitutionen. Hun besøger slaverne i deres forfærdelige barakker og spiser deres mad. Hun hører, hvordan slaverne piskes om natten og solidariserer sig med slavekvindernes udsathed. Hun bliver inviteret med til slavernes sammenkomster, hvor de synger og danser. I det, som de hvide herrefolk oplevede som primitive rytmer og danse, ser Fredrika en stor kraft og skønhed. "Denne dans under mandeltræet – hvor meget mere livfuld og meningsfyldt er den ikke end de fleste af vore selskabsdanse, måske lige bortset fra valsen. De har for lidt naturlighed. Denne dans har måske for meget af den; men den er livfuld og oprigtig; og har den fordel, at alle i selskabet kan deltage som dansende og syngende eller bifaldende. Ingen er udelukket, ingen skal være stolevarmer, ingen skal være livløs eller have det dårligt. Leve den afrikanske dans!"

Fredrika var den absolut første vesterlænding, der virkelig værdsatte og forstod de sortes udviklede slagtojsmusik. Hun er rystet over uretfærdighederne, men lader sig samtidigt forføres af Cubas skønne sider. Sådan sammenfatter hun Cubaopholdet efter rejsen: "... og alle finder de mig forynget, *wonderfully improved*, og tilskriver det Amerika. Men jeg ved bedre og siger til alle, at de må rejse til Cuba, hvis de vil forynges".

Hendes ophold på Cuba har jeg nøje skildret i romanen "Fredrika i paradiset" (Bonniers, 1998). Her vil jeg kun fremhæve Fredrikas rapport til "Hendes Majestæt Enkedronning Carolina Amalie af Danmark", som forfatterinden havde mødt i Danmark, da hun var på vej til Amerika. Brevet er dateret "Cuba, Vestindien i april 1851" og begynder således: "Skriv til mig fra Amerika! var Deres Majestæts venlige afskedsord til mig, da jeg sidst, på Sorgenfri, havde glæden af at se Deres Majestæt!" (...) "Det er fra Antillernes dronning, fra den skønne tropiske "Isla de Cuba", som jeg skriver til Danmarks skønne og gode dronning (...) "På Cuba kan jeg bedre end noget andet punkt på denne side af jordkloden tale om den nye

verden, thi Cuba ligger mellem det nordlige og sydlige Amerika, de anglo-normanske og spanske folkeracer mødes her – på godt og ondt, i hemmelighed og åbenlyst kæmpende om herredømmet”.

Cuba blev et retningspunkt for Fredrika Bremer, et nødvendigt sammenligningspunkt for at kunne forstå væsentlige dele af USA's problematik som ekspanderende magt. Hendes rapport til den danske enkedronning indeholder storpolitiske analyser, som er forbløffende klarsynede og tilmed profetiske. Hun gennemskuer amerikanernes krav om at annektere Cuba, noget som skabte enorme splittelser mellem USA og Spanien, men også mellem cubanere: ”Thi den indre tilstand på Cuba, styrets despotisme, pengegriskhed og bestikkelighed, kreolernes bitre utilfredshed, neger-slavernes situation, den fortsatte slavehandel, som årligt befolker øen med tusindvis af vilde afrikanere og det amerikanske vældes begærlige blikke på denne nye Helena, alt dette bebuder en stormfuld fremtid, og – måske – en forfærdelig, blodig krise! Gid jeg måtte spå fejlagtigt”.

Nej. ”Vestindienfarersken” Fredrika spåede rigtigt.

På vejen hjem bliver hun et stykke tid i England, hvor hun vil finde ud af, hvordan handelsfriheden udarter i udsugningen og undertrykkelsen af arbejderklassen. Rejsen har radikaliseret hende. Nu er hun åbent agitatorisk: ” Jeg hørte børnenes klagende råb fra fabrikkerne, de råb, som den offentlige røst lod udgå i verden, råb fra børnene, disse små som forældres og fabrikanters vindingslyst tvang til at ofre liv og glæde og sundhed i maskinernes værksteder, børnene som blev jaget op af sine senge, som jagtedes og sloges indtil de bevidstløse sank sammen. Jeg hørte børnenes jamrende råb”.

Vestindienfarersken Fredrika Bremer havde set den nye verden, men der var også vokset et nyt menneske frem inde i hende.

Oversat fra svensk af Viveca Tallgren

René Vázquez Díaz (f. 1952) er en cubansk-svensk forfatter og oversætter. Han forlod Cuba i 1972 og har siden 1974 været fast bosat i Sverige. Han har udgivet flere romaner og digtsamlinger både i Sverige, Spanien og Latinamerika. Han blev belønnet med Juan Rulfo-prisen i 2007 for sin roman *Welcome to Miami, Doctor Leal*. Hans sidste udgivelse er den selvbiografiske roman *Ciudades junto al mar* (Byer ved havet) fra 2011.

Ud ad Danmark

Af Jørgen Stormgaard

Man kunne nævne adskillige grunde til, at folk begiver sig ud på en rejse, og den pågældende rejse kan være af større eller mindre længde. En af grundene er *nødvendighed*, en nødvendighed, som kan opstå, når man pga. arbejdsmæssige forhold bliver pålagt at tage ophold i et fremmed land. Sommetider tvinges folk endda til at emigrere.

Men at rejse kan også være udslag af eventyrlyst samt en dyb og inderlig trang til at stifte bekendtskab med noget nyt. I Karen Blixens tilfælde er det det sidste fænomen, der gjorde sig gældende.

Hvorfor tog Karen Blixen til Afrika?

Den 10. april 1931, tre måneder før hun endegyldigt forlod Kenya, skrev Karen Blixen følgende til sin bror, Thomas Dinesen: "Atmosphæren hjemme har aldrig passet mig, og ... jeg giftede mig og satte alle Kræfter ind paa at udvandre for at komme ud deraf ... Jeg mister hjemme Evnen til Overblik, som jeg med saa meget Besvær har vundet."⁵

Forlovelsen med hendes grandfætter, baron Bror von Blixen-Finecke, kom ikke blot i stand, fordi hun nærrede stor sympati for den unge mand. Den egentlige grund var for begges vedkommende, at de følte, at de var kørt fast i de hjemlige landskaber – han i Sverige, hun i Danmark – og de ønskede derfor i en periode at opleve livet på helt andre breddegrader. Mogens Frijs, der var fætter til Karen Blixens far, havde anbefalet dem at tage til Kenya, og sådan blev det. I januar 1914 ankom Karen Blixen til Afrika, og dagen efter blev parret viet i Mombasa.

Afrikas betydning

Det viste sig lynhurtigt, at Karen Blixen havde smidighed nok i sjælen til at rumme de fremmede kulturer, som hun fik ind på livet. Således er det bemærkelsesværdigt, at hun samme forår kunne skrive disse ord til Moster Bess: "Natives ... er min største Interesse herude; men jeg tror, at jeg, - og Bror, - er noget nær de eneste herude, som virkelig har den Interesse. Englænderne er paa den Maade mærkeligt indskrænkede; det falder dem aldeles ikke ind at se paa dem som Mennesker, og

⁵ M. Juhl, F. Lasson og Marianne W. Asmussen: *Karen Blixen i Afrika*, s. 1658.

naar jeg taler med engelske Damer om Forskellen paa Racerne og lignende, ler de rørt og overlegent over min Originalitet.”⁶

At hun virkelig *ville* det nye liv – med alle dets besværligheder og al den usikkerhed, der fulgte med – bliver klart, når hun i samme brev sætter tingene i perspektiv: ”Livet herude er mer brutalt og ville vist ryste Dig mer end selv de værste Afsløringer fra Livet hjemme; jeg ... vil hellere have det saadan, men forstaar derfor godt Lykken, - og Charmen, - ved en stille, fredlyst Plet, som lukker Øjnene og Dørene for al Brutalitet.”⁷

I Afrika fik Karen Blixen skærpet sin evne til at sætte sig ind i andre folkeslags forudsætninger. Hun levede tæt sammen med afrikanerne, og det var hendes opgave at fordele arbejdet på farmen, så de blev tilfredse. Når de forskellige grupper lå i stridigheder med hinanden, skulle hun finde en løsning, og her satte hun en ære i at dømme i overensstemmelse med deres tankegang og ikke ud fra europæisk logik.

Det var også en udfordring for hende at stable et undervisningssystem på benene, så de indfødte på farmen kunne få del i den lærdom, som tidligere havde været lukket land for dem. I begyndelsen havde hun sine forbehold; men med tiden gik det op for hende, at når nu de selv ønskede at gå i skole, så ville hun ikke svigte dem.

Derom skriver hun til sin mor i 1923: ”Enhver større Farm burde have en saadan Skole; det kan jo ikke nytte at tale om, at Natives er lykkeligere i deres primitive Tilstand; foruden at dette i sig selv er et stort Spørgsmaal, er det en Umulighed at holde dem dér, og ved ikke at gøre noget for dem i den Retning, opnaar man kun, at de faar fat paa de aller daarligste Sider af Civilisationen.”⁸

Den frihed, hun selv fik adgang til gennem sit arbejde i Afrika, indviede hun en dag sin sekretær, Clara Selborn, i. En aften, hvor der var eksamen på den skole, Karen Blixen havde oprettet på farmen, havde hun inviteret nogle engelske venner til middag. For at sætte lidt ‘pep’ på samværet, tog hun imod dem iført den Pierrot-drugt, hun havde optrådt i som ung pige. Under middagen blev hun afbrudt, fordi der manglede en censor på skolen. Den opgave tog hun på sig, og hun skiftede ikke tøj til lejligheden. De indfødte fortrak ikke en mine; som hun sagde til sin sekretær, må de have troet, at det var sådan, man klædte sig, når man afholdt eksamen i Europa.⁹

Denne historie symboliserede den frihed, hun oplevede i Afrika. Her blev hun accepteret som den, hun var *i deres øjne*. Uddannelsesmæssig status og sociale

⁶ Ibid., s. 26.

⁷ Ibid., s. 29.

⁸ Ibid., s. 710.

⁹ Radioprogrammet *Litteraturrevyen* 22.1.1975.

forbindelser, som hun blev bedømt ud fra i Europa, talte ikke. "Naar de kan følge deres egen Natur og deres Stammes Sædvaner, ser de Indfødte paa vor Opførsel, som de ser paa Naturens Omskiftelser, som de ser paa Vejret. De dømmer ikke, men de er skarpe Iagttagere. Summen af deres Iagttagelser er da, hvad man gaar og gælder for imellem dem, vort gode eller daarlige Navn, i den indfødte Verden,"¹⁰ skriver hun i *Den afrikanske Farm*.

At kaste blikket i begge retninger

Når en forfatter eller en videnskabsmand lever i et fremmed land, kan det føre til et spændende antropologisk studie. Det gjorde det også i Karen Blixens tilfælde. Men i hendes tekster om Afrika finder man yderligere en dimension: Hun kaster nemlig også blikket i den anden retning, på sig selv, sådan som hun forestiller sig, at afrikanerne ser hende. Det sker allerede i *Den afrikanske Farm*: "Jeg kan en Sang om Afrika, tænkte jeg, om Girafferne og om den afrikanske Nymaane, som ligger paa Ryggen, om Plovene i Marken og om Kaffeplukkernes svedte Ansigter. Kan Afrika ogsaa en Sang om mig?"¹¹

Når det drejer sig om europæerne generelt, tager de sig i deres egne øjne vældigt vigtige ud, mens de ofte fremstår som uduelige og latterlige set med afrikanerens blik. Men også her er der plads til nuancer. Europæerne byggede fx veje og oprettede skoler, hvilket Afrika i dag nyder godt af. Hvad angår Karen Blixen selv, oplevede hun, at de indfødte agtede hende, fordi de følte, at de kunne stole på hende. Indbyrdes var der mange af dem, som snød hinanden, og det var meget almindeligt ikke at holde ord. "De Indfødte endte med at *stole* paa mig paa en mærkelig, for os mystisk Maade. De gik ud fra at jeg havde deres Ve og Vel paa Sinde frem for noget i Verden, og at jeg vilde dø for dem, hvis det skulde være,"¹² fortæller hun i 1938.

Hvis Karen Blixen virkelig troede, at hun kun havde haft ringe betydning for de afrikanere, hun kom i berøring med, tog hun fejl. Hele to bøger med vidnesbyrd om hendes virke i Kenya er blevet udgivet. I en af dem fortæller Kamante, en af de afrikanere, hun kom tættest ind på livet af: "Ingen fik den opfattelse, at det var en europæisk shamba. Vi havde den opfattelse, at den var vores. Vi mente, at denne have tilhørte os alle ... For at sige sandheden var denne kvinde med Gud, og det er

¹⁰ K. Blixen: *Den afrikanske Farm*, s. 103.

¹¹ *Ibid.*, s. 65.

¹² *BLIXENIANA 1979*, s. 23

ganske enkelt sandt, fordi hun sagde, at ikke engang en fugl eller denne have er mine. Det hele tilhører Gud.”¹³

På den måde fik Karen Blixen skabt nogle proportioner, der kunne danne grobund for en frugtbar vekselvirkning mellem hende og de forskellige indfødte grupper.

Ud af Danmark – og ind igen

Da Karen Blixen i 1931 vendte hjem til Danmark, skete det nødtvungent, for hun havde følt sig helt udsædvanligt fri i de fremmede landskaber, hvor hun med driften af farmen havde fundet en gerning, som gav mening. Afrika havde sat et varigt præg på hende, hvilket hun allerede var klar over i 1919: ”Jeg har den Følelse, at for Fremtiden vil jeg, hvor i Verden jeg er, tænke om der er Regn ved Ngong.”¹⁴ Men farmen havde udviklet sig til et fallitbo, og hun havde ingen fremtid i den britiske kronkoloni.

Frem for alt er det tankevækkende, at hun i stort set ALLE de interview, hun gav efter forfatterdebut'en i 1934, på et eller andet tidspunkt kommer ind på sin tilknytning til Afrika. I de lange, stille aftener på farmen havde hun haft tid og overskud til at tænke sin egen situation igennem, og det er årsagen til det afklarede blik, vi finder overalt i hendes forfatterskab. Det er yderst sjældent, at noget bliver beskrevet 'på klods hold': Det er det store, indsigtsfulde overblik, der råder overalt.

At den dimension var kommet ind i hendes liv via årene i Afrika, besynger hun i stærke vendinger i *Den afrikanske Farm*: ”Mit Møde med de mørke Folk var en Oplevelse for mig som Amerikas Opdagelse for Columbus, og paa samme Maade en Udvidelse af hele min Verden ... Da jeg traf paa de Indfødte i Afrika, satte jeg mit daglige Livs Rutine – hvad man kalder dets Trummerum – ud for Orkester.”¹⁵

Andre motiver for at rejse

At rejse til fremmede egne kan som bekendt være en flugt og var det vel også i første omgang for Blixens vedkommende. Men i stedet for at miste sig selv fandt hun sig selv i Kenya. Hun kom ikke blot *ud* af Danmark, men i høj grad *ind* igen. Da hun vendte tilbage til Rungstedlund, tog hun sin skæbne på sig og forligede sig med den historiske, kulturelle og familiemæssige ballast, der var hendes. Helt på sin egen måde, for hun følte ikke længere samme pres for at skulle leve op til noget

¹³ P.H. Beard: *Longing for Darkness: Kamante's Tales from Out of Africa*. Den anden er: T. Hussein: *Africa's Song of Karen Blixen*.

¹⁴ M. Juhl, F. Lasson og Marianne W. Asmussen: *Karen Blixen i Afrika*, s. 378.

¹⁵ K. Blixen: *Den afrikanske Farm*, s. 20.

bestemt. Dermed oplevede hun i de hjemlige omgivelser en grad af frihed, som hun i sine unge år ikke havde troet mulig.

I denne artikel er der blevet fokuseret ensidigt på Karen Blixens ophold i Afrika. Det er helt naturligt, for det var den vigtigste rejse, hun drog ud på. Men livet igennem var hun på andre rejser, som også havde betydning. Hun havde fx et ganske godt kendskab til Frankrig, Italien, Schweiz, England og Norge. At tage på disse (korte) rejser gav hende ny energi, en usædvanlig følelse af frihed, hvor de daglige trakasserier var suspenderet til fordel for helt andre spilleregler.

I september 1950 opholdt hun sig fx i Stratford-on-Avon, Shakespeares fødeby. "Jeg har det mageløs dejligt i Stratford," skriver hun, "som paa en Valfart og omgivet af Med-Pilgrimme ... en hel By er fyldt af Mennesker af alle Slags, samlet i Andagt og Henrykkelse over en Mand og hans Gaver til Menneskeheden." To dage senere lyder det således: "Tidt, naar jeg er i Danmark, har jeg en Følelse af, at saadan som jeg er, skulde jeg ikke være, - saa snart jeg er ude af landet, bliver det ligesom om jeg kunde sig og gøre, hvad jeg vilde."¹⁶

Det gjaldt også hendes store rejse til USA i 1959: I tre måneder blev hun feteret og hyldet som det menneske og den forfatter, hun følte sig som. Her var der ingen jantelov, intet behov for at lægge låg på sig selv.

Havde Karen Blixen ikke haft årene i Afrika, var gensynet med Danmark ikke blevet så (overvejende) lykkeligt, som det var tilfældet. Meget gik hende på i Danmark, men dybest set fandt hun sig til rette i sit hjemland – som 'hende, der havde været i Afrika'.

Jørgen Stormgaard (f. 1958) er cand.mag. i fransk og engelsk. Han har undervist på Københavns Universitet og forskellige gymnasier. Siden 1996 har han fungeret som foredragsholder. Han har udgivet fire bøger om Karen Blixen. *Fortællersken* er hans debut som romanforfatter.

¹⁶ F. Lasson og T. Engelbrecht: *Karen Blixen i Danmark*, bind 1, s. 607 og 608.

Carsten Jensens *Vi, de druknede*

Af Tove Mengel Harder

Historier fra havet har det med at få et ekstra pift hver gang de bliver fortalt. Sådan er det nok også med nogle af disse fortællinger fra Marstal og den store verden. Over næsten 700 sider oprulles den lille bys store historie gennem ca. 100 år, tre generationer og tre krige, fra midten af 1800-tallet over blomstringsperioden, da byens sejlskibe krydsede de store have og havnen var Danmarks næststørste, mens marstallerne færdedes hjemmевant i verdens havnebyer, fra Nyhavn til New York og Shanghai og meget længere. Globaliteten er ikke så ny som mange tror.

Først præsenteres vi for den store Laurids Madsen, der fløj til himmels og kom ned igen, på benene, takket være søstøvlerne.

Det trækker op til krig mod Slesvig-Holsten, og marstallerne spejder forventningsfulde efter fjenden, selvom de egentlig ikke forstår hvem han er, eller formålet med denne krig. De kender jo folkene på den anden side af vandet, kommer der ofte, handler med dem, drikker dus på deres knejper.

Krigslystne er de alligevel, og farer ud med skovle, hakker og spader og sågar en fejekost, da den uregerlige Laurids morer sig med at slå falsk alarm.

Men snart kommer indkaldelsen, og det bliver alvor i et gevaldigt søslag. Først pulveriserer de to stolte danske skibe en kanonstilling på bredden, og danskerne bliver kæphøje. Men vinden og krigslykken vender, og inden middag er dækket et stinkende helvede af kanonrøg, lig og lemlæstelse, og rædsel med hvad der følger. Det burde være nok til at tage krigslysten fra enhver.

Tænk at der overhovedet findes ord som krigslyst og krigslykke, som om krig var en fest!

Fangenskabets bliver heller ingen fest, men omsider kommer de overlevende hjem.

Den himmelfarne Laurids er blevet en anden, mut og sær, efter at Skt. Peter "viste ham sin røv", og inden næste indkaldelse er han væk, ude på verdens store have. Uden sine magiske søstøvler, et dårligt tegn.

De 18 indkaldte skibe er også langt væk: mændene sætter gerne livet på spil for fædrelandet, men risikere deres skibe, nej tak.

Af Laurids fire børn er det kun den yngste søn, Albert, der ligner ham, 4 år gammel, og allerede på højde med sin 7-årige bror. Det er også Albert der beundrer og savner sin far mest, selvom han efterhånden dårligt kan huske ham.

Tiden går, moren venter og sørger, mens hun prøver at holde styr på familien. Albert kommer i skole, hvor indlæringen mest består af tæv med tampen, krydret med ret så grove hævnakter fra de maltrakterede elevs side.

Efter 6 års pinsler med længsel efter frihed og hav og uden megen lærdom kommer de ældste omsider ud at sejle. Men ak, ved hjemkomsten kan de berette, at der også vanker tæv, ofte uberettigede, på skibene. Sådan er livet altså: tæsk. Og ingen landlov for dæksdrengene.

Alligevel drømmer også de yngre om søen, og snart er det Alberts tur: Først det nærmeste: Øerne, Skandinavien, Nordeuropa, vinterhi i Marstal.

Men Albert vil længere væk og henter, til morens bestyrtelse, farens berømte søstøvlere, som han aldrig siden giver fra sig. Han når Vestindien, krydser Ækvator og bliver døbt, hårdhændet som de foregik dengang, runder Kap Horn, søfolks skræk og lokkende udfordring, mens hans egentlige ærinde lurer i baghovedet: at finde den forsvundne far.

Efter hyre på et engelsk skib for at lære sproget, afmønstrer han i New York, påmønstrer et amerikansk skib med en hønefuld international besætning bestående af "havnebyernes bundfald" og med et morderisk uhyre af en styrmand, der lemlæster flere og tæver den afholdte kok ihjel. Besætningen lægger mordplaner, men den retskafne Albert får overtalt sine skeptiske lidelsesfæller til en bedre løsning...

Pludselig er det Albert selv der fortæller, til forskel fra det kollektive "vi", der hidtil har betegnet en bys befolkning, en aldersgruppe, en besætning eller et andet fællesskab.

Fra New York går farten mod verdens ende, den tidligere straffekoloni Hobart, Tasmanien, hvor faren sidst blev set, 15 år tidligere. Der får Albert, efter mange forsøg, et tip der fører mod Honolulu og en berygtet skipper, som ingen i byen vil vide af. Fra skib til skib har det taget et år at nå frem, "med ryggen til", som skurken siden udtrykker det, da Albert kun har målet i tankerne.

Trods samvittighedskvaler og spirende betænkelighed ved hele foretagendet tager Albert imod et styrmandsjob, uden løn, og heldigvis uden at vide, hvad der gemmer sig i lasten, men med løfte om at nå målet: faren.

Lasten og andre hemmeligheder afsløres efter et dramatisk møde ved en øde ø, der ikke er så øde endda, og pludselig bliver den 19-årige styrmand kaptajn over et berygtet skib og dets fire besætningsmedlemmer med deres maskeagtige blå tatovering og uforståelige sprog.

Stillehavet lever ikke altid op til sit navn, men i mange dage gør det, midt i tropeheden. Proviant og især vand slipper op, skibet angribes af tusindvis af

sommerfugle, der klistrer sig til hud, hår, tøj, dæk og rig. Enden synes nær. Men omsider kommer regn og storm i rigeligt omfang.

Tæt på målet venter den sidste prøvelse, en rasende orkan. Skibet forliser, men besætningen når med nød og næppe i land, og skilles dér. Måske godt de slap af med det skib og dets klistrende rygter.

Albert fortsætter sin vej, trods voksende tvivl og usikkerhed. Og så viser det sig, at han og hans brødre er blevet erstattet, med navn og det hele, af tre brune poder. Og Albert bliver endelig befriet for sin higen mod faren og hans idealisering af ham. Men beholder støvlerne.

Årene går og forandringer sker, både på Stillehavsøen og i Det Sydfynske Øhav. Albert sejler videre, bliver en agtet kaptajn, og ender med at gå i land som en holden mand, godt hjulpet på vej af sin ungdoms umulige kærlighed, en smuk og begavet kineserinde, der nu er blevet enke og bor i Le Havre.

Marstal blomstrer, med rederier og mæglerkontorer og 346 skibe i havnen, kun overgået af København.

Skibsreder Madsen tror på fremskridt, fornuft og teknik, og på marstallernes enighed, som han opsætter et monument for. Men han er også ensom, især efter den kinesiske enkes død, og begynder at nedskrive byens gloriøse historie. Snart plages han af dystre drømme, der synes at varsle voldsom død og ødelæggelse, og nedskriver også dem i en slags vished om, at de vil blive til virkelighed, måske i håb om at de ikke gør det.

Men det gør de, da en ny krig kommer. Først ligger Marstals skibe stille og venter, men snart stiger fragtpriiserne, hyren ligeså, unge som ældre tager det som en fest og kaster sig ud i pengenes strøm, selvom flere og flere bliver torpederet i en krig der ikke er deres. Danmark er jo neutralt, og kan som sådan handle med alle og blive alles bytte.

Albert holder pertentligt regnskab, krydser af, hver gang der forsvinder en af dem han i en drøm har set omkomme, og han påtager sig det tunge hverv at give nogle af de pårørende besked, da præsten ikke længere kan klare det hele.

Således får han påduttet en 7-årig dreng, der lige har mistet sin far til havet og krigen. Først er den aldrende ungarl ikke begejstret, men hurtigt bliver de venner, den gamle kaptajn øser af sine kundskaber og erfaringer, og får en ivrig lytter i den unge, som oven i købet frydes over de uhyggelige drømme, som hans nye ven ikke kan fortælle til nogen andre.

Efterhånden opstår et slags forhold mellem Knud Eriks mor og den gamle sejler, bundet sammen af drengen og af begges ensomhed.

Albert har levet et aktivt og udadvendt liv, hersket over små og store skibe og besætninger, og har ofte måttet skubbe følelser i baggrunden. På det sidste har han fornøjet en lille dreng med sine historier, og fået ny livskraft, men mod slutningen af sit liv kommer han ud i et morads af modstridende tanker og følelser, som den stoute mand ender med at fryse fast i, rank, i farens over 70 år gamle søstøvler.

Knud Eriks mor, den ydmyge enke Klara Friis, arver et imperium af skibe og aktier i flere verdenshjørner, og lærer at administrere formuen. Men hun hader havet, og vil gøre alt for at hævne sig på dets grådighed, og især for at forhindre sin søn i at stå til søs. Umuligt. I hele sin barndom har han lugtet saltvand og tjære, hørt historier fra havet, beundret skibskister med genstande fra fjerne kontinenter. Morens stædige modstand kommer til kort.

Som 14-årig drager Knud Erik afsted, som andre yngstemænd henvist til dæk og master og kabys, og bliver som Albert og mange andre før ham udsat for en sadistisk styrmand. Her betyder morens formue ingenting.

På næste skib er de overordnede mere omgængelige, men vejrliget på Nordatlanten er det ikke: Tæt tåge blandt isbjerge mellem Island og New Foundland; men dér oplever den unge sejler sit første fortumlede kys, sin første brandert, sin første forvirrede kærestesorg, og siden sin første månedlange brandstorm - og den 15-årige knægt føler sig som en mand, en ægte sømand. På tilbagevejen ligger skibet underdrejet i isen i orkanstyrke, men det lykkes Knud Erik, med matrosernes hjælp, at redde en barndomsven fra den visse død.

Efter reparation går turen til Portugal med klipfisk til katolikkerne, men med en hårdkogt morder om bord, og tre unge drenge og en pige efterlades alene på skibet i brændingen ved den franske kyst.

Sejlskibenes tid er ved at være ovre, mens dampere og motorskibe overtager deres plads. Endnu en verdenskrig bryder ud, mere grufuld end den sidste. Danmark erklærer sig igen neutral, men denne gang respekteres det som bekendt ikke.

I april 1940 afgår en konvoj af danske skibe mod England, hvorfra de, trods hån fra "rigtige" allierede, fragter mange slags forsyninger over Atlanten, og siden også over Barentshavet til den sovjetiske krigsmaskine. Vi oplever Londons bombardement, fra Themsen og siden fra et beskyttelsesrum, og elendigheden i byen, som vi i vore velmagtsdage næsten har glemt. Skibe torpederes, byer udbombes, lemlæstelse og død og hjemløshed hersker overalt.

Krigens gru og besætningens oplevelser beskrives med nådesløs realisme, som om forfatteren selv var midt i ragnarokket, hvilket han jo ikke kan have været. Vi ser og

hører, oplever hvad ingen helte ynder at fortælle ved hjemkomsten, rædslerne, frygten, uundgåelige svigt, umenneskelighed, fornedrelse, forråelse.

Holder det dog aldrig op, tænker jeg som læser, og kigger lidt længere frem: Joh, hen mod slutningen, stadig midt i krigens rå virkelighed, bliver historierne mere og mere fantastiske, mirakuløse, muligvis krydret op på diverse knejper og skibsdæk. Det gør ikke noget, efter al den død og ødelæggelse.

Ligesom Knud Erik som barn reddede Albert fra hans uhyggelige og deprimerende varselsdrømme, bliver det nu et lille barn, opsteget af ishavets bølger, der efterhånden redder kaptajnens og besætningens lasede menneskelighed og peger mod en slags fremtid.

Dog venter flere rædsler på landjorden, på vej gennem et udbombet Nordtyskland blandt udslukte og udhungrede flygtninge uden mål. Og nær marstallernes mål rammer en sidste bombe, og tager endnu en mand inden friheden nås.

I flere uger har jeg hver formiddag stået og svajet på et dæk, hængt forfrossen og forblæst i riggen, skælvet under bomberegnen, beundret de smukke skibe langs kajen, grinet højt over finurlige fremstillinger, tudet over tab, rørende gensyn, mirakler og meget mere - indtil virkeligheden kom rasende tilbage i form af radioavisen med evigt stigende Covid-smitte og -dødstal, udgang frarådes, mundkurv på, fulde hospitaler, næsten alt lukket, fattigdom som aldrig før, mord og andre forbrydelser ligeså dækket over med den påbudte maskering. I hvert fald om formiddagen har jeg været helt andre steder henne, hvor livet bestemt ikke var lettere, men betydelig mere spændende, og det har lettet lidt på resten af dagen.

Det er, efter min mening, et af bogens store plus: Vi er der, i øjeblikket, i handlingen, vi ser, hører, lugter, smager, føler hvad der foregår. Vist er der en del mandehørm, men også livsfilosofi, humor, og, som sagt, oplevelser.

Desuden opfriskes lidt af skibsfartens, og verdens historie. Jeg troede jeg kendte den, sådan da, men der var alligevel en del, jeg ikke vidste. Og forhåbentlig kan den næsten alt for levende, og lange, beskrivelse af især den sidste krig gøre det af med enhver krigslyst.

En så omfangsrig roman kan dårligt være perfekt, men hvad man måtte kunne udsætte er småting i forhold til bogens kvaliteter.

Tove Mengel Harder er cand.mag i spansk og fransk og siden mange år bosat i Veracruz i Mexico.

Rejsen i litteraturen

Af Lise Lotte Frederiksen

At læse er i sig selv at rejse. Under læsningen danner vi billeder, og vi tager afsted til andre verdener. Og vi danner os naturligvis helt forskellige billeder, alt efter hvem vi er! Bøgerne folder sig ud i vores bevidsthed. For mig er dette den ultimative frihed ved læsningen. Der er ingen grænse for, hvor jeg kan komme hen.

Men mit opdrag er nok tænkt som noget andet, tror jeg: nemlig, hvordan litteraturen eksplicit rummer rejsen i sig, dvs. ikke mindst litteratur om det at rejse.

Først vil jeg nævne, at langt de fleste af de første romaner er formet som rejser. Det skal opfattes helt bogstaveligt: I romanen *Tom Jones* rejser vores sprælske helt igennem landet og oplever meget festligt undervejs: han kommer op at slås og udfordres til duel, han nedlægger kvinder, som han møder på sin vej. Han kommer sågar uforvarende til at gå i seng med sin egen mor. Det lyder måske tragisk, men grundtonen i hele romanen er munter. Livet er en rejse, og Tom må videre: "op på hesten igen" bliver her til noget ganske bogstaveligt.

Han er i konstant bevægelse; det er en væsentlig del af hans maskulinitet. Det at rejse gennem landskaber er indbegrebet af den tidlige picareske roman, hvis struktur er episodisk. I rejsen ligger friheden, hvor han erobrer verden, selvom han ofte må flygte fra "gerningsstedet".

Mange af de senere, store victorianske dannelsesromaner rummer også rejsen: vor helt må bryde op fra barndomshjemmet og drage til storbyen, til London, og mødet med den store by bliver ofte grænseoverskridende og resulterer i et kulturchok uden lige. Tænk på David Copperfield i romanen af samme navn, Oliver Twist eller drengen Pip i *Store forventninger*. Rejsen er en nødvendig dannelsesrejse, hvor vores ofte lidt blege hovedpersoner skal møde modstand for efterhånden at træde i karakter.

Jane Eyre i Charlotte Brontes berømte roman rejser gennem symbolske landskaber for at finde frem til sig selv. Hun står på godset Thornfield og kigger ud over landskabet og tænker på sin egen frigørelsesproces. Jane må væk; i muligheden for bevægelse ligger friheden. I valget, hun aktivt træffer som den moderne kvinde hun er. Romanen er en tidlig feministisk roman om en kvinde, der har integritet og vilje til at tænke selv.

Rochesters kone befinder sig som bekendt på loftet i godset Thornfield, spærret inde og i en psykotisk tilstand. For hende har rejsen fra kolonierne til

“moderlandet” England været meget omkostningsfuld: hun er nu reduceret til “the madwoman in the attic”.

Romanens steder er landskaber, der ofte er inspireret af den gamle engelske klassiker: *Pilgrim's Progress* om Everyman's rejse gennem livet. Vand og sand og ørken nærmest, det er også en lidelsesfuld og farefuld rejse. Bogen stod i mange hjem ved siden af Bibelen.

Rejsen er en helt grundlæggende metafor, der følger os livet igennem og videre endnu. Døden ses ofte som en ny rejse ind i det ukendte.

I mere moderne litteratur er rejsen ofte mødet med det fremmede, det spændende, tit det truende. Det litterære jeg drages mod fremmede steder - sommetider for at flygte fra en hjemlig dagligdag og trommerum og med det mål at glemme sig selv i det fremmede. Men vi kan ikke flygte fra os selv! Kun for en begrænset tid i hvert fald.

Rejsen kan derfor også blive skræmmende og farlig. Vi bringes ud af det vante, vi ved ikke, hvordan vi skal aflæse nye signaler og traditioner. Og vi kommer i tvivl om, hvordan vi skal reagere. Vi kommer hjem som “fremmede” personer.

Tænk på en af H.C. Andersens bedste fortællinger, *Skyggen*, hvor “den lærde mand” kommer uden for sin “komfortzone” - for nu at tale moderne - og flygter ind i sin italienske lejlighed og sender sin skygge af sted. Utrygheden er godt hjulpet på vej af den ulidelige varme. Han kommer fra det kølige og protestantiske nord og er nu i det boblende varme, katolske syden. Her er menneskene mahognibrune og ikke bager-blege som i nord. Her hersker andre værdier end hjemme. Her sidder mennesker udenfor og ikke inde. Historien udvikler sig til en ren gyser, men er ikke uden humor undervejs: den lærde mand bliver efterhånden “en skygge af sig selv”!

Og tænk på den unge Andersen, der laver overspringshandling, når han skal læse til studentereksamen og i stedet skriver *Fodrejsen* (til Østpynten af Amager). Over stok og sten går det, med døden som vild kusk, fordi Druknehuset med de opsvulmede døde, ud til det, der dengang var øde og spændende og til det, Rifbjerg senere skulle kalde “den proletariske sumpø”!

Vi behøver ikke rejse til jordens ende for at møde det fremmede; sommetider skal vi bare tage til en anden bydel. Amager kan være eksotisk!

H.C. Andersen var nok den største danske rejsende for sin tid. Han rejste for at flygte fra dårlige anmeldelser, men han rejste også for at LÈVE. Danmark var for lille for ham, og han besad en formidabel evne til at opleve uden at dømmes. Han så med et åbent sind på fremmede kulturer og religioner, sugede dem til sig af et godt

hjerter. Hjemme herskede "tilskærerlauget", og dem kunne han faktisk godt undvære. Det var Heiberg og andre, som mente, at vaudevillen var den højeste kunstneriske form! De var for småskårne for den følsomme Andersen.

En rejse ud hørte også med til at være dannet - var dengang mest for mænd - og de fleste vendte hjem igen, men sommetider tog de sig unægteligt god tid. Øehlsnlæger blev væk i fem år. H.C. Andersen rejste hele livet, og i sine notesbøger indfangede han steder og stemninger, så han kunne skrive om dem. En dobbelt oplevelse for ham. Hans skrift flyver hen over siderne og er i sig selv et billede på rejsen.

Rejser kan sommetider være fremprovokeret af dybt socialt engagement, og det er tilfældet med flere af Englands store forfattere.

Den unge Dickens rejser f.eks. til Yorkshire for at udforske korrupte skoler med sadistiske lærere, og ved hjemkomsten skriver han *Nicholas Nickleby*, en tidlig roman fuld af indignation. Metropolen London gennemvandrers han i mange søvnløse nætter for siden at skrive om prostituerede, fordrukne, kriminelle og ikke mindst "the shabby-genteel", den proletariserede lavere middelklasse, blandt hvis medlemmer dele af hans egen familie hørte. De klamrede sig til "pænheden" med det yderste af neglene, inden de helt kom til at leve på gadeplan eller i de store gælds fængsler. Dickens' storbyvandring var rejser til fods ud i byens forskellige kvarterer; og vi taler om mange miles ad gangen.

I "nyere" engelsk litteratur kunne en forfatter som George Orwell drage nordpå og møde et fattigt, industrielt nord, som han må skrive om i sin socialt engagerede essayistiske litteratur, f.eks. *The Road to Wigan Pier*. Der er slet ingen 'pier' i Wigan, det er pointen. Der er kun industri. Nord- og Sydengland er to forskellige lande, og forfatterne oplever det sådan stadigvæk. Det gælder til dels endnu.

På rejsen kommer inspirationen over én, og forfatterne må igen og igen skrive om mødet med ikke mindst storbyen.

Tænk på Tom Kristensens digt *Nat i Berlin*, læst af mange gymnasieelever og deres freudiansk inspirerede dansklærere gennem tiderne, digtet om hestene og kvinderne, der strømmer op ad trapperne til den "udfordrede" person, som er frydefuld og angst på en og samme tid. Hestemuler og kvindehvin blandes i dette gennemerotiserede univers. Der er en fin kontrast mellem de gumpetunge heste og de skrigende, langt lettere kvinder! Hvem kan sove i Berlin? spørges der til sidst i digtet.

Berlin er ikke overraskende den europæiske storby, som hovedpersonen i *Hærværk*, Ole Jastrau, må rejse til - måske - til sidst i bogen. Kommer han overhovedet afsted?

Berlin er ægte kosmopolitisk og stor, en åben og flerkulturel by, mens han i København konstant ramler ind i gamle "venner" og drukkammerater. Han er led ved anmelderiet og forudsigeligheden i sit liv, led ved småborgerligheden. Han vil ødelægge sig selv i druk og hor og almindelig opløsning for at se, hvad der gemmer sig i "selvet" og hvad selvet overhovedet er for en størrelse. I romanen skrider kvindernes silkestrømper, når deres ben gnider mod hinanden, benzindampenes lugte spreder sig ud over Vesterbrogade og nattens barer og natklubber, der spiller "negermusik". Det er natten, der bliver rejsen ind i glemslen.

Det var det København, kunstneren og danseren Josephine Baker var kommet rejsende til i 28. Hun blev skildret i nogle af aviserne som "pigedyret", der kun iført bananer var kommet nærmest direkte fra junglen. Det var en verden med meget større afstande end i dag - der var langt fra "junglen" til København, og også langt fra Paris til København. Josephine lod sig fotografere sammen med Otto Leisner, der var iført islandsk sweater og sundhedssandaler. Det er svært at sige hvem der ser mest eksotisk ud!

Tom Kristensen er om nogen den danske forfatter, der i sin ungdom rejser ud og tilsyneladende konfronterer sig med det fremmede. Hans rejseroman, *En Kavalier i Spanien* (fra 1926), er fremragende, fordi hovedpersonens nerver tilsyneladende er uden på tøjet i mødet med den fremmede, katolske og truende kultur. Rejsen til Spanien skærper sanserne. Find rejsebogen frem igen og læs hans skildringer af Ramblaen, af katedralen, af tiggerne ved kirken. Det er angstfremkaldende, fordi det er fremmedartet og truende.

Angsten forplanter sig til læseren, men samtidig er jeg'et jo netop en *kavalier*. Han er momentant angst, men han går alligevel ikke ind i det fremmede med kød og blod. Han sætter ikke sig selv på spil, han forbliver en iagttager, en betragter. De ordløse erotiske møder forbliver uforløste. Kun i sproget tør han gå det fremmede i møde. Kun i sproget tør han udsætte sig selv for fare, noget han siden skal kokettere en del med. Jeg er kun en lille digter, halvt en nar... skriver han siden.

Rejsen bliver nemt et sindbillede på døden, den død, som vi alle skal igennem. Mødet med en anderledes kultur truer ham og frister ham. Ambivalensen er forvirrende. *En Kavalier i Spanien* er en stor klassiker inden for den litterære rejsegenre, en genre som flere nutidige danske forfattere har taget op: Ib Michael f.eks. har dyrket den konsekvent. Men han har gjort det ved at udnytte den genre, vi meget sigende kalder magisk realisme og som vi ofte associerer med Latinamerika. Eller det kan være Troels Kløvedals populære rejsebøger om livet på havene, men

bag en del af denne litteratur ligger også rastløsheden i jeget. Man kan næppe se bort fra, at en form for flugt gør sig gældende. Væk fra dagligdag og kedelige forpligtelser.

Det at kunne rejse er også friheden til at se og opleve andre kulturer, en frihed som for de fleste mennesker er af nyere dato. Vi skal ikke mere end tre-fire generationer tilbage, før mange danskere kun nåede fra deres by på landet til en købstad i løbet af hele deres liv.

Erindringsbogen, *Den tynde Hud* af Troels Kløvedal skildrer forfatterens følsomhed og evne til at overleve på én og samme tid.

En stor nulevende forfatter er efter min mening Thomas Boberg, hvis rejsebøger også har rastløsheden som klangbund. Jeg'et eksponerer sig selv i mødet med det fremmede; giver sig selv det fremmede i vold, og bøgerne bliver en hyldest til skønheden, men også en dragning mod destruktions og opløsningen af jeget. Selv holder jeg mest af *Sølvtråden* (1996), en af forfatterens tidlige og meget smukke rejsebøger. Hans bøger er modige, tør stå ved det selvdestruktive og melankolske hos jeget og sætter derved vores egen europæiske selvforståelse i perspektiv.

I dette kaleidoskopiske miniessay har jeg slet ikke været inde på fantasygenren, som netop er karakteriseret ved eksistensen af parallelverdener: fra *Alice i Eventyrland* til *Harry Potter*.

Mange unge læsere er overordentligt tiltrukket af disse parallelle verdener, men jeg er blevet for gammel til dem! Faktisk har jeg aldrig været grebet af Tolkiens univers, højst af den lille roman *Hobbitten*. OG det var mest, fordi han havde hår under fødderne! En sådan lille menneskelig detalje gjorde, at jeg kunne føle empati med ham, mens jeg faldt i søvn under de fleste kampscener i *Ringenes Herre*. Måske er det en kønsspecifik ting?

Måske er det især en smagssag, men jeg er til den realistisk-psykologiske litteratur, hvor man ikke falder ned i huller, går gennem vægge eller pludselig tager et par århundreder frem eller tilbage i tiden. Virkeligheden er i sig selv ganske overvældende for mig, uden at jeg skal katapulteres til imaginære lande.

Hvis jeg skulle vælge mellem Rantzausgade eller Månen, ville jeg til enhver tid vælge Rantzausgade. Sådan er det bare. For mig bor rejsen lige rundt om hjørnet.

Lise Lotte Frederiksen er cand.mag i dansk, engelsk og teatervidenskab. Hun har undervist en stor del af sit liv, men de sidste fem år har hun mest holdt foredrag om litteratur og gået litterære byvandring i flere europæiske byer.

Mine rejser i litteraturen

Af Ole Skov Thomassen

Som barn i 1950'erne (jeg er født sammen med årtiet) vidste jeg ikke hvad en turist eller turisme var. Ikke desto mindre var jeg meget berejst. Jeg havde strejft om med Davy Crockett i de amerikanske skove på pelsjagt. Jeg havde været gennem både prærie og skove med Laura Ingalls Wilders familie, jeg havde skrumpet af sted i prærievogn, jeg havde mærket duften af friskhugget træ i hytten i det lille hus på prærien, eller i den store skov, jeg havde følt faren ved de store dyr og drukket vandet fra kilden, jeg havde oplevet livet som nybygger. Men jeg havde også sejlet på Mississippifloden med Huckleberry Finn og strejft om i omegnen med Tom Sawyer. Jeg havde været på en verdensomsejling med Jules Verne, og jeg havde også gjort afstikkere til Astrid Lindgrens Småland. Og selvfølgelig kendte jeg stierne og vejene i Sherwood-skoven og besøgte de engelske borge. Jeg var berejst.

Og sådan fortsatte det, da jeg blev ældre. Jeg har været i Madrid og i de spanske bjerge med Hemingway under borgerkrigen, jeg har været gennem elendighedens Paris med Hugo og Hemingway. Mange steder og mange tider. For når man rejser i litteraturen, kan man også rejse i tid – ligesom man kan på den fysiske rejse. Hvem kan besøge Forum Romanum uden at se Cæsar, Cicero og de romerske senatorer for sig? Hvem kan gå på Agora i Athen uden at forestille sig Sokrates, Platon og de andre store tænkere. Vi rejser i tid – især i litteraturen.

Men først og fremmest rejser jeg i dag i nutiden, når jeg rejser i litteraturen.

Da min søn i år 2000 tog til USA for at studere musik, måtte jeg rejse derover for at lære dette land at kende. Jeg kendte det politisk, økonomisk og historisk, men jeg vidste ikke, hvordan landet var. Jeg rejste til bibelbæltet og besøgte familier i deres hjem med Jonathan Franzen, jeg gik rundt i Brooklyns gader og afkroge med Jonathan Lethem, og også dér besøgte jeg familier i deres hjem, jeg travede New York tynd med Paul Auster, og jeg var på lange afstikkere til New Hampshire med John Irving.

I den sidste snes år har det fortrinsvist været Latinamerika, jeg har besøgt. Der har jeg til gengæld været i stort set alle lande både via litteraturen og med de lokale busser rundt over Andesbjergene, gennem pampaer og urskove, i landsbyer og metropoler. Jeg har besøgt mange mennesker, jeg kender derovre, været i deres hjem og ført samtaler med dem. Alligevel må jeg sige, at uden litteraturen havde jeg

ikke haft det kendskab til kontinentet, som jeg nu har. Den kommer ind på steder, som man som rejsende er udelukket fra. Således har jeg for eksempel med Armando Romeros roman *Cajambre*, været dybt inde i Colombias jungle og besøgt beboerne i en landsby i deres usle rønner. Jeg har også fysisk været sådanne steder, men så er man der som turist og ser der hele udefra. I Romeros roman er man der næsten som beboer og oplever livet på et sådant sted indefra. Det kan man kun i litteraturen.

Hvor ofte har man ikke på en rejse stået i de aftenmørke gader i en by og set lyset i vinduerne og ønsket, at man kunne se, hvad der foregik bag dem. Ikke af voyeuristisk nyfikenhed, men for at lære de lokale menneskers levevis at kende. Hvad laver de her om aftenen? Er de ved at lave mad? Hvad spiser de? Ser de fjernsyn eller spiller de domino? Og selvfølgelig først og fremmest: Hvad taler de om?

Sidste år havde jeg den glæde at oversætte den chilenske forfatter Carla Guelfenbeins roman *Borte iblandt os*. At oversætte en roman er en fantastisk litterær oplevelse. Man læser ikke romanen, man lever et par måneder i den. Og her blev lukket døre op. Jeg var på studentens beskedne tagkammer, jeg var på besøg i rigmandskvarterets villaer, jeg var i forfatterens værksted og mange andre steder. Jeg hørte deres samtaler, lærte, hvad der optog dem, og blev taget med på vandringer gennem Santiago – og jeg oplevede det indefra.

Cuba har jeg været på rejse i mange gange, både fysisk og i litteraturen. Det er det sidste, jeg vil opholde mig ved her. Jeg har boet i små overfyldte lejligheder i stinkende, forfaldne ejendomme i Pedro Juan Gutierrez' romaner, fulgt hovedpersonen i hans smudsige liv, været der, når hans kæreste kom hjem fra nogle dage sammen med en rig turist på restauranter og på et hotelværelse. Jeg har oplevet livet og stederne i et Cuba, hvor det er smudsigt, ind imellem ulækkert, komplekst, men også stærkt og ofte lystfyldt. Alt sammen i selskab med en fortæller/forfatter, der er gennemført befriende politisk ukorrekt.

Men de bedste rejser i Cuba har jeg haft i selskab med to andre forfattere. Den første er Leonardo Padura. Gennem fire bøger, der samlet hedder *Havanakvartetten*, tager han os på en meget varieret rejse gennem alle hjørner af Havana. De fire bøger, der alle har politiassistenten Conde som hovedperson forligger på dansk med titlerne *Den Ulastelige Cubaner*, *Forårsblæst over Havana*, *Maskespil i Havana* og *Cubansk Efterårslandskab*. Senere blev serien udvidet med to nye bøger, da Padura ikke kunne slippe denne Conde. De to nye bøger er *Adiós Hemingway* og den måske bedste af dem alle sammen, *Fortidens Tåge*.

Bøgerne er principielt kriminalromaner. Når jeg siger principielt er det fordi, de ganske vist skrives i krimigenren, men det kriminelle plot er ikke særlig vigtigt for historien. Det er, kunne man sige, blot den mekanisme, der åbner alle døre og giver adgang til alle miljøer.

Vi starter i første bind i Condes egen beskedne bolig, hvor han vågner op med litteraturhistoriens største tømmermænd. Vi bevæger os rundt i kvarteret og i mange andre kvarterer i Havana. Vi kommer også hjem til Condes nære ven, den Tynde. De har været tæt knyttet til hinanden siden skoletiden, og nu bor den Tynde hjemme hos sin mor, der konstant laver kulinariske mesterværker for dem (hvor hun så får råvarerne fra). Den tynde sidder i en rullestol, lam i underkroppen efter en kugle i rygraden, som han har fået under sin deltagelse i krigen i Angola. Det er et forholdsvis normalt cubansk hjem, vi her får indblik i. Men med krimiintrigen som motor føres vi rundt til andre vidt forskellige miljøer. Fra det usle og ludfattige hjem i kineserkvarteret til de store og rige boliger, som ejes af dem, der er oppe i systemet. Vi er virkelig på rundrejse i Cuba. Men det er ikke kun de private døre, der åbnes for os. Hvor ofte har man ikke på en rejse stået foran en skoleport og tænkt over, hvordan det mon går for sig derinde. Her åbnes porten på vid gab, og vi kommer ind og oplever livet på skolen og gymnasiet. Mange andre porte, der er lukkede for turisten, lukker Padura op for os. Vi færdes på politistationen, i fængslet og på kontorer. Skal man på en rundrejse i Cuba og vil man gerne se bag overfladen, så er det anbefalelsesværdigt at lade sig føre med af detektiven, Mario Conde.

En anden, jeg for alvor har rejst med på Cuba, er den cubansk/spanske forfatter Ronaldo Menéndez. Menéndez har levet de første 25 år af sit liv i Cuba og bor nu i Spanien. I 1996 udkom hans bog *Huset og Øen*, der desværre endnu ikke er kommet på dansk. Det er en fantastisk bog, og den tager os på en rejse til lukkede dele af Cuba, så vi aldrig glemmer det.

Bogen er delt op i to hovedafsnit, man kunne næsten sige to romaner, der på forunderlig vis krydser hinanden midt i bogen.

Hovedpersonen i første del hedder Anabela. Hun bor hos sine forældre i en lille toværelses bolig, et soveværelse til forældrene og en sofa i stuen, hvor Anabela sover – beskedent, men med et lille køkken, et lille badeværelse, så på en måde er der det hele. Faderen er nok det nærmeste, man kommer på det, som Che Guevara kaldte "det nye menneske": Patriotisk, pligtopfyldende og stolt. Senere besøger vi

hendes elskede mormor, og det er en hel miljøschildring i sig selv. Det er en elendig bolig, hvor intet virker. Mormoren er fattig i et fattigt kvarter blandt fattige mennesker, der sidder og spiller domino på hjørnet. Hun ryger konstant og skaffer sig cigaretter dels ved at sy for andre mod betaling i cigaretter og dels ved at samle skod, hvor dominospillerne har siddet og fremstille nye cigaretter af dem. Fattigt, usselt og til dels uhumsk – og Anabela elsker at være der.

Anabela har den specielle egenskab, at hvis hun har hørt en tekst én gang, kan hun recitere den efter hukommelsen. Det begynder med digte, men på et tidspunkt, mens hun er helt lille, lærer hun hele Fidel Castros forsvarstale, "Historien vil frikende Mig", udenad. Det kommer hun til at optræde med ved mange officielle lejligheder, og det skaffer hende så megen berømmelse, at hun får plads på Cubas eliteskole, Vladimir Ilich Lenin Skolen, en kostskole med tusindvis af elever. Her kan det nok være, der lukkes dørene op, der er hermetisk lukkede for turisten. Vi føres gennem et helvede af indoktrinering, kritik og selvkritik, kontrol og strenge regler. Alene dette var rejsen værd. Men på skolen får hun også venner, der kommer fra de høje lag i Cuba, og hun kommer hjem til dem og ser, at dér mangler der intet. Der er stereo, Tv, video, alle de forbudte film og i det hele taget materiel velstand, og vi, der er med på en kikker, får indblik i et andet Cuba.

Den anden historie er en ung mand, der går med en digter i maven og er med i en lille kulturel gruppe. Det viser sig, at politiet ved alt, hvad der bliver sagt ved deres sammenkomster, og hvem der siger det. Han bliver senere hospitalslæge og ser, hvordan endog den kollega, han ser allermest op til, udnytter manglen på medicin og sælger det, der er, til patienterne. Han falder i unåde hos systemet, og for at genvinde sin position melder han sig til kampen i Angola. Så får vi endnu en rejse og bevæger os rundt i Angolas jungle. Han ender med desillusioneret at trække sig tilbage til sit hus og aldrig forlade det. Han er, siger han, ikke i eksil, men i "insil". Bogen, der er menneskeligt gribende, er også en detaljeret rejse i Cuba, hvor mange dørene bliver åbnet på vid gab for os, der ellers er hermetisk tillukkede. Skade at den ikke findes på dansk.

Verdens tørreste sted er Atacama-ørkenen i Chile. Der har der været en stor salpeterindustri, og hele småbyer er skudt op om værkerne, der ejede alt: Værket, beboelserne, landhandelen, biografen, kirken og ofte også bordellerne - alt. Man har på disse "værker" i den gudsforladte ørken, levet ligeså afsondret fra omverdenen, som man ville have gjort, hvis det havde været en stor boreplatform midt i et ocean. En kummerlig tilværelse hvor nogle er vokset op uden at kende andet. Her foregår en af de romaner, der er skrevet af en af Chiles førende forfattere, Hérnan Rivera

Letelier. Jeg har rejst Atacamaørkenen tynd gennem hans romaner, og lige oversat den fantastiske *Kristus fra Elqui*. Jeg har også været der fysisk, men flest nuancer kom der på rejsen gennem litteraturen.

Det er klart, at alt dette blot er en biomstændighed ved læsning af litteratur. Vi læser litteratur af mange grunde, hvoraf mange vil synes, at ovenstående er en af de mindst vigtige. Min pointe er bare, at skønlitteraturen her kan noget, som ingen anden litteratur kan. Rejsebeskrivelser kan være gode, men de kan af gode grunde kun medtage det eksplicite. Skønlitteraturen derimod, foregår bare på de forskellige steder, og har derfor også det implicite med. Jeg har læst en del gode rejsebeskrivelser, men må sige, at det dybere kendskab til andre lande og kulturer, det har jeg fået gennem skønlitteraturen. Så når jeg skal rejse, er min primære forberedelse landets skønlitteratur – også til rejser, jeg kun kommer på gennem læsningen.

Ole Skov Thomassen er cand.phil i dansk og medstifter af egnsoperaen i Holstebro og blev kulturchef i 2007 i Thisted Kommune. Han har også arbejdet som seminarielærer og højskoleforstander.

En rejse gennem det tomme Spanien

Af Viveca Tallgren

«I et homogent og meget befolket Europa er det tomme Spanien en unik oplevelse. Ekstreme og nøgne, ørkenagtige landskaber, golde bjerge, umulige landsbyer og det konstante spørgsmål: hvem bor her og hvorfor? Hvordan har de i århundreder kunnet holde isolationen, solen, støvet, ugideligheden, tørken og endda sulten ud», spørger sig forfatteren Sergio del Molino (f. 1979) i bogen *Det tomme Spanien. En rejse gennem et land, som aldrig var*.

Del Molinos bog er en rejse i rum og tid, der forsøger at finde en forklaring på det store skel mellem land og by i Spanien. Den handler om en rejse gennem de affolkede landområder på den castilianske højslette, som han kalder "det tomme Spanien". Bogen er både en personlig rejseberetning og et historisk essay, der også giver et indblik i andre forfatters rejser i Spanien. Receptionen af del Molinos bog har været meget positiv, og ifølge flere kritikere har den bidraget med fakta, som for mange spaniere var helt ukendte. «Jeg har endnu meget at lære af denne bog», skrev forfatteren Antonio Muñoz Molina i sin rosende anmeldelse i avisen El País.

Det indre Spanien har altid været et glemt og forsømt område, men i slutningen af 50'erne under Francos regime, satte den store eksodus fra land til by ind. "Det store traume" kalder del Molino denne migrationsbølge, som udgør bogens første del. Mekaniseringen af landbruget gjorde mange landmænd arbejdsløse, og i 60'erne og 70'erne søgte stadig flere mennesker til byerne og de industrialiserede områder for at finde arbejde, nogle blev endda tvangsforflyttede. Over 300.000 mennesker emigrerede årligt til byzonerne, hvis befolkning blev næsten fordoblet. Det var denne affolkning, der uddybede det i forvejen store skel mellem land og by. "Ingen diktator har i den grad mishandlet det rurale Spanien som Franco", konkluderer del Molino.

På sin personlige rejse gennem det tomme Spanien associerer del Molino hele tiden til forskellige forfattere, hvis værker fortæller om de konflikter og problemer, der har ramt befolkningen i det centrale Spaniens tomme landområder. Skismaet mellem by og land sammenligner del Molino med Babelsmyten og citerer nobelpristageren Camilo José Cela, som i sin berømte rejseberetning *Viaje a la Alcarria* (Rejse til la Alcarria, 1948) fortæller, at de unge mænd i provinsen Guadalajara ikke ville giftes med de piger, der var taget til Madrid for at arbejde. «For man kunne ikke vide, hvilke hænder der havde rørt dem.» Ifølge myten er byen jo et symbol på alt det syndige og fordærvede i modsætning til landet, som – ifølge myten - er det sande og rene.

En af de forfattere, som del Molino særligt refererer til er Miguel Delibes (1920-2010), hvis forfatterskab rammende beskriver modsætningerne mellem det rurale og det urbane Spanien. Et eksempel er Delibes' roman *El disputado voto del señor Cayo* (Hr. Cayos omdiskuterede stemme) fra 1978, der handler om en gruppe politisk militante unge, der for at lave valgpropaganda kommer til en landsby i Castilien, hvor der kun er to indbyggere. I mødet mellem de unge og de to indbyggere udfolder Delibes på rammende vis kultursammenstødet mellem by og land.

Forfatteren Julio Llamazares (f. 1955) har skrevet flere litterære rejseberetninger om det tomme Spanien. Del Molino omtaler bl.a. romanen *La lluvia amarilla* (1988) (udgivet på dansk: *Den gule regn*), som handler om den sidste indbygger i landsbyen Ainielle i provinsen Huesca, der står tilbage som en ruin uden mennesker. Hovedpersonen nægtede at følge med de indbyggere, der forlod byen, og gennemlever sine sidste år i den tomme landsby. Llamazares' roman er fiktion, men kører man rundt i det indre af Spanien, vil man uvægerligt støde på disse forladte landsbyer, der står tilbage som rene spøgelsesbyer.

I bogens anden del vil del Molino vise, hvordan myterne om det tomme Spanien er opstået. Her vil dog kun et lille udpluk omtales af bogens meget omfattende register.

Netop fordi det tomme Spanien altid har været så isoleret og forladt, har myterne om området fået desto større spillerum. Romantikkens tendens til at projicere følelserne ud i landskabet ses f.eks. hos den andalusiske digter Gustavo Adolfo Becquer, der i 1863 – 64 opholdt sig i cistercienserklostret Santa María de Veruela ved foden af Moncayobjergkæden i Aragonien. Klostret blev fra 1835 omdannet til en kro, hvor Becquer var kommet for at skrive til avisen *el Contemporáneo*. Becquer var bjergtaget af stilheden og det omgivende landskab, og med ham skabtes ifølge del Molino den romantiske myte om det indre Spanien som noget eksotisk og mystisk.

En anden form for ophøjelse finder man hos nogle af 1898-generationens forfattere. Efter tabet af de sidste oversøiske kolonier Puerto Rico, Cuba og Filippinerne i kølvandet på den spansk-amerikanske krig udtrykker 98-generationens forfattere en stor bekymring og skuffelse over Spaniens situation. Hermed opstod ønsket om en genoprejsning af landet. Forfatteren Azorín (1873-1967) rejste gennem Castilien som reporter for avisen *El Imparcial* og skrev bogen *Castilla*, hvor han i poetiske vendinger ophøjer den golde castilianske højslette. 300-året for Cervantes' udgivelse af 1. del af *Don Quixote* i 1905 blev også brugt som anledning til at ophøje det nationale og hermed området La Mancha syd for Madrid, hvor *Don Quixote* forgæves kæmpede mod vindmøllerne på sin hest Rosinante. Del Molino identificerer sig dog mere med digteren Antonio Machado (1875-1939), som også tilhørte 98-generationen, men hvis melankolske digte i bogen

Campos de Castilla (Castiliens landskaber) mere realistisk gengiver det ofte barske liv i Castiliens landområder.

Et af de områder, som optager Sergio del Molino meget, er Las Hurdes, et smukt men isoleret område i Salamanca-provinsen, som siden 1600-tallet har været berygtet for sin armod og tilbagestående – og hermed også genstand for mange mytedannelser. Allerede i 1635 skrev dramatikeren Lope de Vega en komedie, der var henlagt til las Hurdes. Områdets indbyggere fremstår i komedien som både dumme og barbariske.

Med landets højeste dødsrate og usle levevilkår blev las Hurdes med tiden kendt som "den sorte legende". I 1913 besøgte forfatteren og filosofen Miguel de Unamuno las Hurdes på muldyr sammen med den franske hispanist Maurice Legendre. Unamuno, som var rektor for universitetet i Salamanca, var dybt bekymret for den udbredte analfabetisme i las Hurdes og ønskede at støtte bøndernes kampagner for bedre forhold i området. Ni år senere besøgte selveste kong Alfonso 13. las Hurdes til hest ledsaget af Legendre. Del Molino inddrager også Luis Buñuels halvdokumentariske film *Las Hurdes, tierra sin pan* (Las Hurdes, land uden brød) fra 1933, hvis fremstilling af områdets indbyggere er præget af den i datidens kunst kredse udbredte forkærlighed for det monstrøse og surreale.

For at komme den udbredte analfabetisme til livs blev der under den Anden Republik (1931-36) igangsat flere projekter, der havde til hensigt at forhøje det intellektuelle niveau i las Hurdes. Nogenlunde samtidigt begyndte García Lorca også at rejse ud til landområderne med sit omvandrede teater *La barraca*, der opførte de klassiske spanske teaterstykker fra Guldalderen for landbefolkningen.

På sin egen færd i las Hurdes konstaterer del Molino, at livet i dette smukke og lidet besøgte hjørne af Europa her i det 21. århundrede synes at være ved det normale. De lokale myndigheder gør hvad de kan for at slette sporene efter den sorte legende. Buñuels berygtede film, som i en periode blev forbudt, er der ingen, der omtaler, men derimod viser man stolt frem fotos af kong Juan Carlos I, der besøgte byen i 1998. Og indbyggerne kan nu nyde den lokale egnsret stegt gedekød med kartofler så ofte de ønsker det, mens den før i tiden kun blev serveret ved festlige lejligheder. «Jeg kan spise min ret, uden at et udmagret barn afbryder mig for at bede om et par skillinger», konkluderer del Molino efter at have nydt en portion med velmagende stegt gedekød og kartofler.

I bogens anden del omtaler del Molino en forbrydelse, som også bidrog til mytedannelsen om det tomme Spanien. I 2007 blev en upopulær borgmester en aften skudt ned i den lille landsby Fago, i det nordlige Aragonien. Den formodede gerningsmand, som nægter sig skyldig, sidder stadig bag tremmer. Forbrydelsen fik så megen medieomtale, at den endte med også at blive filmatiseret. Mødet med landsbyen Fago blev ikke nogen positiv oplevelse for del Molino og hans fotograf:

«De kaldte os ådselgribbe, de hånedede os på gaden og i baren, flere døre blev smækket for næsen af os, de bønfuldt os næsten grædende om at tage derfra og sagde, at vi var nogle gribbe og, at vi skulle lade folk være i fred. Jeg, som kun ville have en kop kaffe, gav dem ret. Jeg følte ikke, at det var værdigt at træde i sneen på pladsen i en landsby med enogtredivende indbyggere. Tredivende i virkeligheden. En af dem var fundet død i en kløft et par kilometer mod syd med flere skudsår i kroppen. Politiet undersøger gerningsstedet. Alle indbyggerne i Fago var under mistanke.» Det, der fascinerede del Molino ved forbrydelsen, var at den formodede gerningsmand og hans offer begge to var såkaldte *neorurales*, dvs. tilflyttere fra storbyen. Siden 90'erne har flere byboere valgt at slå sig ned på landet for at nyde en mere fredelig tilværelse. Men *los neorurales* er langt fra velkomne blandt den lokale befolkning. Mange af tilflytterne er blevet chikaneret, nogle har tilmed følt sig truet på livet. Del Molino refererer til den moderne psykologi, der analyserer den lokale befolknings reaktioner som et udtryk for kedsomhed. Psykologien opererer med hypotesen om, at hjernen påvirkes i negativ retning hos folk, der keder sig gennem længere tid. Disse mennesker får til sidst behov for at give udtryk for stærke følelser for at slippe ud af kedsomhedens onde cirkel. Del Molino spørger sig derfor, om isolationen og ensomheden om vinteren også har været en medvirkende faktor i den berygtede forbrydelse i Fago. I kapitlet drager han også en parallel til digteren Federico García Lorcas stykke *Blodbryllup*, der er baseret på en virkelig forbrydelse. Foruden *Blodbryllup* indgår også stykkerne *Yerma* og *Bernarda Albas hus* i Lorcas dramatrilogi, som rammende beskriver landsbymiljøets klaustrofobiske atmosfære.

«Det urbane Spanien kan ikke forstås uden det tomme Spanien. Gespensterne fra sidstnævnte rumsterer i husene i førstnævnte», skriver del Molino. De mennesker, der i 60'erne og 70'erne var tvunget til at forlade deres landsbyer og flytte til storbyerne tog deres kultur med sig. Den lever videre i byerne i tilflytternes minder, i deres fotos og traditioner, som de videregiver til deres børn og børnebørn.

I bogens sidste kapitel fortæller del Molino om en heavy metalkoncert, som i 1986 blev afholdt i Madrid som hyldest til Enrique Tierno Galván, der var borgmester i hovedstaden fra 1979-1986 og bidrog til byens demokratiske udvikling efter diktaturet. De unge, der deltog i koncerten var efterkommere af de oprindelige tilflyttere, der slog sig ned i Madrids arbejderklasseforstæder og aldrig rigtigt følte, at de var en del af byen. Men som del Molino skriver, gjorde Tierno Galván det klart for dem, at byen også tilhøre dem.

«Det tomme Spanien, så håbløst tomt og umuligt at fylde igen, er genopstået i det urbane Spanien», konstaterer Sergio del Molino i bogens slutning og tilføjer, at «der findes et land i Spanien, som ikke længere er, men som til tider synes stærkere og mere solidt end det land, det er».

Forfatteren til "Det tomme Spanien" **Sergio del Molino** (f. 1979) er en spansk forfatter og journalist. Han har skrevet både romaner, noveller og essays og har været reporter for avisen Heraldo de Aragón.

Viveca Tallgren er cand.phil i spansk, forfatter og forlægger.

Uddrag fra *Breven till Mamma* af Anne-Marie Berglund

På bagsiden af den svenske forfatterinde Anne-Marie Berglunds bog *Breven till Mamma* står der:

«Jeg begyndte at genlæse mine breve til mor. Det sidste hun sagde var: du ved vel, at alle mapperne er i garderoben, jeg har ordnet det kronologisk. Og det var som om vi fik endnu en rejse sammen, jeg mærkede, hvor glad hun var for at høre endnu en gang om, hvor fantastisk livet kunne være, især hendes datters liv, få fyldt med mærkelige hændelser.»

Anne-Marie Berglund opholdt sig ofte i Frankrig. Nedenstående uddrag fra *Breven till Mamma* er et eksempel på hendes skrivestil, hvor det ofte er små detaljer om dagliglivet, der beskrives. Således også med rejserne, som ikke nødvendigvis altid behøver at være eksotiske oplevelser.

Nice, 9. juni 1975

Jeg tænker ofte... åh, i aften vil jeg gå op på værelset og skrive breve, men når jeg sidder foran papiret... til hvem? Overfor hvem kan jeg blotte hele min absurde frihedslængsel, alle mine vanvittige oplevelser, som blot giver smerte, og straks en sult efter mere? Hvem blandt dem, jeg kender ved, hvad det liv indebærer? Hvem ønsker overhovedet at vide?

Så jeg skriver ikke noget brev – jo, nu til dig, men ikke til alle dem jeg havde tænkt på.

Stadigvæk i Nice, denne rædsomme by, befolket med spøgelse – men ak, egentlig ikke spøgelse, men velbjergede borgere som aldrig spørger sig selv om noget dybere, og som mener at have retten til at eje verden og dens ytringer. Den dag, hvor en tilstrækkeligt stor gruppe mennesker virkelig vil slå denne sminkede uretfærdige verden i stykker – vil jeg være en af de første og mest genstridige.

Jeg er blevet solbrændt og kan ikke genkende mig selv. Her er sol og varme hver dag. I morges fik jeg endelig brev fra min lille mand derhjemme. Hans daglige tilværelse er ikke lykkelig, bare han kommer herved til den 16. juni, vi har lavet en aftale om at mødes i Toulouse kl. 21:00 på hovedbanegårdens café.

Jeg rejser selv i morgen, må af sted før denne by kvæler min lyst til overhovedet at vågne om morgenen. Milano – har jeg planlagt, håber jeg vågner med de samme planer, man ved så lidt om, hvad der vil ske med beslutninger og forsæt i løbet af

natten. Under alle omstændigheder har jeg bestilt vækning til halv otte – toget går 8:55 –Milano direkte, fremme 16:11.

Har behov for konstant bevægelse, nye hændelser, ellers vender jeg tilbage til grå grublerier.

Det store spørgsmål, jeg stiller mig lige nu, er: vælger man i dette liv, eller bliver alt som det bliver trods hjælpeløse forsøg med bevidste valg? Jeg ved det overhovedet ikke.

Alt er alligevel mærkeligt – men åh, jeg skal ikke trætte dig med den slags irriterende snak, som du allerede selv plager dig med.

Vidunderlige møder findes der – det er alt. I øvrigt er det meste temmelig grimt og meningsløst. Ja, møderne er heller ikke særlig meningsfyldte, men i det mindste smukke – ja, næsten guddommelige.

Her er så rent og fint på dette hotel, det gør lidt ondt at forlade det. Og ejeren er venlig – jeg tilhører jo de få, som bliver lidt længere, de fleste er kun på gennemrejse. Og kaffen med croissanterne smager så godt og gør dagene værd at vågne op til.

Så sølle, så enkel at tilfredsstille er hun, dette menneske. Derfor rejser jeg, for ikke at være nødt til at skamme mig over det stærke i mig. For at kunne se mig i spejlet og smile selvsikkert.

Forleden aften blev jeg ramt af en længsel efter noget velkendt – efter noget som fandtes allerede i barndommen. Det var lugten fra havet og lyden af bølgerne, som bar med sig denne længsel. Hver aften plejer jeg at vandre nede ved havet, trods uafbrudte forstyrrelser af nervøse ensomme mænd. Og minder kommer tilbage, den slags som længe har slumret. Samme aften gav en digter, som jeg mødte flygtigt, en vejledning i, hvorfor havet virker så lokkende. For, sagde han, hvor meningsløs er ikke denne enorme kraft, som findes der i bølgernes stadige skvulpen, hvor meget går den ikke til spilde, når vandet kun kærtegner stranden, bølge på bølge, og sådan varer det ved i årtusinder. Og vi mennesker kan altid genkende os selv i disse bølgers stadige bevægelse, uden ro, uden mål.

Men hvor er det svært, inden man har accepteret denne totale planløshed. Helt bestemt siger man, at man accepterer – men inderst inde tror og håber man alligevel, som den frommeste katolik, på frelse og paradys. Hold op med at håbe, så får du fred, siger yogierne.

Nu skal jeg vaske lidt tøj på trods af "forbudt at vaske på værelset". Jeg håber, at der er brev til mig i Montréjeau og ikke med dårlige nyheder.

Anne-Marie

Oversat fra svensk af Viveca Tallgren

Anne-Marie Berglund (1952 – 2020) var en anerkendt forfatterinde i Sverige. Hun udgav flere digtsamlinger og novellesamlinger, nogle af dem prisbelønnede. *Breven till Mamma* udkom i 2005 i Stockholm.

